

SCHULTHEISZ EMIL:
A MEDICINA MAGYARORSZÁGON A KEZDETEKTŐL
AZ ORVOSI KAR MEGALAPÍTÁSÁIG

**A szöveget sajtó alá rendezték a Magyar Tudománytörténeti Intézet munkatársai,
Gazda István vezetésével.**

Nem könnyű a rövid életű magyar egyetemek középkori történetének rekonstrukciója, különösen nem az orvosi fakultásoké. A háborúk viharai a múlt számos emlékét elsöpörték. 1526. augusztus 29-én a magyar hadsereg a túlerőben levő török erőktől a mohácsi csatában súlyos vereséget szenvedett. Ezt a végzetes csatavesztést 150 éves török megszállás követte Magyarországon, amely időszak alatt az ország három részre szakadt. Ebben az időszakban, s a közvetlenül ezt követő évtizedekben a levéltárak nem csekély része elpusztult. Századokkal később azonban sok feljegyzés, dokumentum, okirat volt összegyűjthető, őrződött meg forrásként a jövő, illetve a jelen számára. A megmaradt és kiadott dokumentumok, valamint saját kutatásaim alapján igyekszem bemutatni az orvosi oktatás történetét hazánkban a késő középkorban.

A honfoglalás kori magyarság harcedzett volt, a harcban szerzett sebekkel szemben nagy ellenállóképességgel rendelkezett. Ezt a honfoglalás kori sírmezőkből előkerült koponyák súlyos sebzési nyomai igazolják. A jól felismerhető proliferatív csontelváltozások (callus-képződés) mutatják, ha a sérült a sebesülést túlélte.

A finnugor nyelvág törzseinek ősvallása, a sámánizmus valószínűleg a magyarok őseinél is megvolt. A belső betegségek orvoslója így a szellemekkel érintkező sámán. A gyógyításnak e „természetfeletti” módja mellett nem csekély szerepe volt az empiriának, beleértve a sebesülések, törések kezelését, a gyógynövények használatát.

Változást a kereszténység felvétele jelentett. A szerzetesek magukkal hozták a nyugati kultúrát, így az orvosi kultúrát is, a karitatív szemléletet s az ebből következő gyakorlatot. Az egyre-másra épülő kolostorok a kultúra és rövidesen a betegellátás központjai lettek. A rendházakban folyt Európa-szerte – így hazánkban is – az antik klasszikusok, köztük nem csekély számban az orvosi munkák másolása. Ezekből, valamint tudós társaik tapasztalataiból és saját gyakorlatukból szerzik a rendtagok orvosi ismereteiket, melynek gyakorlásához a kolostorok gyógynövénykertje, a Hortus Sanitatis adta az orvosságok alapanyagát.

Első orvosaink Szent Benedek rendjéből kerültek ki. Számukra a rendalapító írta elő reguláiban a betegek ápolását (*cura infirmorum*). Monte Cassino hatása, mint Európában mindenütt, Magyarországon is felismerhető. Az anyakolostor elválaszthatatlan Constantinus Africanus nevétől, aki egyike azoknak a nagy középkori orvosoknak, akik az arab s rajttuk keresztül a görög orvosok szellemi örökségét hozzáférhetővé tették a Nyugat számára.

A bencéseket gyors egymásutánban követik egyéb, a medicina gyakorlása szempontjából is jelentős szerzetesrendek. A hagyomány szerint Szent László király alapította a XI. században az antoniták rendjét, mely Pozsonyban tartott fent kórházat. Több kórház tartozott a johanniták és a templáriusok kolostoraihoz. Rendházaik száma a XII–XIII. században negyven körül volt. Rövidesen az ország csaknem minden jelentősebb településén volt a fentiekén kívül is valamely szerzetesrendnek háza, a hozzá tartozó kisebb infirmáriummal, esetleg xenodochiummal, illetve ispotállal. A magyar királyok kiváltságokkal és kedvezményekkel támogatták a szerzetesek és a világi papok gyógyító tevékenységét. IV. Béla király 1238-ban az ország valamennyi kórházát felmenti a bortized alól. Ugyanebben az évben a győri és az esztergomi fürdőt a keresztesek fehérvári kórházának adományozza.

A kolostori medicina időszakában, ideértve a világi papok orvosi tevékenységének korszakát is, nem kizárólag papok foglalkoztak gyógyítással. A népies orvoslásnak is megvoltak a maga – az előbbinél jóval nagyobb számú – képviselői. A szülészet kizárólag a bábák kezében volt. A középkori egyház csupán lelki vigasszal állt a szülő nő mellett, amint az a szülés megkönnyítésére szóló, s a Pray-kódexben olvasható áldásból is kiderült.

Képzett világi orvosok hazánkban III. Béla uralkodása idején jelennek meg. Mind a világi, mind a klerikus orvosok társadalmi helyzete rangos. Világi és egyházi donatiók ennek kézzelfogható jelei. V. István fia, László udvari papjának, aki egyben udvari orvos is, a szepesi prépostságot adományozza.

A magyar orvosok képzése hazánk sajátos történelmi viszonyai következtében nem esik egybe a magyarországi orvosképzéssel. Hazánk művelődését a középkorban aránylag sok káptalani iskola jelzi, ezek azonban orvosképzéssel nem foglalkoztak. A középkori magyar egyetemek pedig rövid életűek voltak, és nem mindegyik rendelkezett orvosi karral. Ha tehát a magyar és a hazánkban működő idegen orvosok tudásának eredetét keressük, ha röviden is, de foglalkoznunk kell a külföldön tanulókkal; annál is inkább, mert mint az a későbbiekben kitűnik, a külföldön való tanulmányok még a XVIII. században is jelentős szerepet játszottak a magyar orvosok képzésében. A paduai egyetemnek már a XIV. század elején volt magyar tanulója. Számuk a századok folyamán egyre emelkedett.

Tanult ember a középkorban ugyancsak kevés volt egész Európában. Az általános tanulatlanságot az egyházi élet, de a közigazgatás is megsínylette. Nagy Lajos király 1345-ben

panaszosan jelentette a Szentszéknek, hogy Magyarország világi és szerzetes papsága között már évek óta nincs egy teológiai magister sem. Annál kevésbé lehetett orvosdoktor közöttük. 1323-ban a szepesi káptalan tizenegy kanonokja közül négy tudta aláírni egyik ülési jegyzőkönyvüket saját kezűleg. Teljesen más képet mutat viszont a prímási aula és főleg a királyi udvar. Itt vannak tanult emberek (a kancelláriában) és aránylag nagy az itt működő orvosok száma. Utóbbiakat illetően különösen kedvező a helyzet Zsigmond és Mátyás korában.

A királyi udvarokban működő orvosok egy része külföldi, más része olyan ifjú, akit a király küldött tanulmányai elvégzésére külszági egyetemre. Már II. Béla király négy magyar ifjút küldött a párizsi egyetemre. Ezek egyike Petrus Hungarus, a későbbi kalocsai érsek és a király háziorsosa, ki orvosi tanulmányait végig Párizsban folytatta. A párizsi magyar egyetemi hallgatókra, közöttük a medicinát hallgatókra vonatkozóan fennmaradt Stephanus Tornacensisnek, a párizsi egyetem rectorának III. Bélához intézett két levele (1192).

A középkori magyar orvosokról Wespérmi, a kitűnő XVIII. századi orvos és orvostörténész azt írja – és joggal –, hogy azok „...nem annyira világi emberek, mint belső hivatalbéli személyek, úgymint Érsekek, Püspökök, Kanonokok, Vikáriusok, Esperesek, Plébánosok, Szerzetesek és egyéb Papi Rendben valók voltak”. Magyarországon a megalapozott elméleti tudással is rendelkező orvosok megjelenése egybeesik a szerzetesrendek letelepedésével, illetve elterjedésével.

IX. Gergely pápa 1234-ben kiadott rendelete utasítja a cisztercita konventet, hogy a Bácsón alapított kórház vezetésére két, a medicinában jártas és képzett szerzetest küldjön. Nyilvánvaló tehát, hogy a XI–XII. században a szerzetesrendek kórházainak, illetve infirmáriumainak fontos szerepe volt az orvosi ismeretek terjesztésében. Ezek a medicina gyakorlati iskolái voltak. A középkor papjai a gyógyítást nemegyszer túlzásba is vitték. Gyakori panasz, hogy Szent Benedek reguláit megszegve, egyházi feladataikat elhanyagolva, pénzért kúrálgatnak. Először az 1131. évi reims-i, majd azt követően több más zsinat is eltiltja a klerikusokat az orvosi gyakorlattól. Hazánkban az 1279. évi budai zsinat csak a sebészeti beavatkozástól tiltja el a papokat: „clericus nec illam partem chirurgiae exercent quae ad unctionem vel ad incisionem indicat...”¹

A papokat az orvoslástól eltiltó rendeleteket III. Honorius pápa különös nyomatékkal erősítette meg. Mivel azonban ennek alig volt fogantatja – erre utal a tiltó rendelkezések sűrű ismétlődése is –, a XIV. század közepéig a pap-orvosok elméleti és gyakorlati munkája rendkívül jelentős. A klerikusok és laikusok közötti különbség, különösen a késői középkorban, távolról sem olyan nagy, mint amilyennek mai szemmel nézve tűnik. Abban az időben ugyanis az orvosok klerikusok is, mint ahogy tulajdonképpen a legtöbb magasabb kvalifikációjú ember az alsóbb egyházi rendeket felvette; főként azért, hogy a papság privilégiumait élvezhessék. Ennek nem

mond ellent az a körülmény, hogy nemcsak felszentelés, de az alsóbb egyházi rendek hiánya sem lehetett akadálya a középkorban magas egyházi állások betöltésének.

Ismeretes, hogy Anjou-házbeli királyaink előszeretettel adományoztak házi-, illetve udvari orvosainak püspökségeket. Így a legmagasabb egyházi stallumok betöltésének sem volt sine qua non-ja a teljes teológiai studium elvégzése és a felszentelés; megelégedtek többnyire az alsó egyházi rendekkel. Az orvosi fakultások Európa-szerte való megjelenésével tulajdonképpen megszűnik a pap-orvosok létjogosultsága.

Miután hazánkban egyetemi orvoscépzés a középkorban csak rövid ideig volt, érthető, hogy még a középkor végén is főként klerikusok közül kerülnek ki neves orvosaink, mint amilyen pl. Albicus doctor, prágai érsek, később Óbudán Zsigmond király orvosa. Az orvosi fakultások működésének megindulásával, a medicinae magisterek és doctorok laikus kollégiumának megalakulásával, a nem szakképzett gyógyító tevékenység már nem keresztényi, humanista kötelezettségnek, hanem – mint arra a XVI. század számos perirata utal – az orvosi rend kezdettől fogva féltett jogai csorbításának minősül.

Ami a pap-orvosok működését a későbbi századok folyamán illeti, a XVI–XVIII. században látjuk, hogy a protestáns egyházak papjainak igen nagy száma egyúttal graduált orvosdoktor, illetve a tudományos karriert befutott orvosok között számos theologiae doctorral találkozunk, mint amilyen pl. Csanaki Máté, Gyöngyössi Pál, Fábri János.

Esztergom városában már a XII. század óta működött egy „studium particulare”, amelyen medicinát oktattak. VIII. Bonifác pápa bullája (1299), mely ezzel az akadémiával foglalkozik, néhány dátumot említ, és még az oktatómesterek közül egynek a nevét is rögzíti az utókor számára: „Johannes Marci, canonicus ecclesiae strigoniensis et archidiaconus Borsensis ... antiquior pro tempore et dicto Collegio theologiae, medicinae vel artibus magister”.

Egy bullában, amelyet IV. Innocent pápa 1246-ban adott ki, egyidejűen történik említés francia, magyar és olasz egyetemekről.

Ami a középkori hazai iskolákat illeti, a veszprémi akadémia volt az első, amely a studium generale szintjét megközelítette, és amelyről feltételezik, hogy a helyi káptalani iskolából alakult ki III. Béla király (1148-1196) uralkodása alatt. Nem kétséges, hogy Veszprémben volt egy studium generale, amely a párizsi oktatási elveken alapult („prout Parisiensis in Francia”) a XIII. században uralkodó IV. László király (1276) alatt. Véleményem szerint azonban ez nem a fent említett káptalani iskolából alakult ki. Tudniillik egyetlen egyetem sem alakult egyszerűen az egyházi iskolák bővüléséből vagy bővítése révén studium generalévé, hanem egyetemek ott alakultak ki, ahol a magisterek és a studiosusok kellő számban voltak jelen megfelelő kedvező körülmények között. Nem ismeretes, hogy az említett studium generalén medicinát oktattak-e, mint ahogy azt sem tudjuk, hogy ez az intézmény mikor fejezte be működését.

A veszprémi egyetem működéséről nem sokat tudunk, a kor viszonyaiból önként következik azonban, hogy a XII. század második felében és a XIII. században frekventált volt. Erre utal IV. László király 1276-ban kelt egyik okmánya, mely a veszprémi egyháznak tűzvész által történt elpusztulásával foglalkozik, és az akkor igazán horribilis összeget kitevő 50.000 ezüstmárka kártételei között a főiskola 3000 márka értékű könyvtárát említi.

A király egy másik, 1277-ből származó okirata, mely ugyancsak a veszprémi könyvtárat említi („*Libris omnium scienciarum*”), nem elegendő arra, hogy ebből orvosi könyvekre és így indirekte orvosi karra következtessünk. Az orvosi könyvek akár igen nagy száma is legfeljebb csak azt jelentené, hogy a kor szokásához híven egyes klerikusok Veszprémben is foglalkoztak az orvostudomány irodalmával és feltehetően gyakorlatával. Az egyetem tanári karát nem ismerjük. A XIII. század utolsó két évtizedében hazánkban egyetem nem volt, jóllehet erre szükség lett volna, mivelhogy az 1329. évi zsinat megújította azt a pápai rendelkezést, mely érseki és püspöki iskolákban legalább egy jogban járatos tudós, illetve in artibus liberalibus magister jelenlétét írja elő.

Feltehetően ez volt az egyik oka annak, hogy Nagy Lajos magyar király Pécssett (*Quinque Ecclesia*) új egyetemet alapított. Másik oka a királyi kancellária, valamint egyéb központi hivatalokban járatos tisztviselők iránti igénye lehetett. Az egyetem alapítása és privilégiumainak megerősítése V. Orbán pápa Viterbóban 1367. szeptember 1-én kelt bullájában olvasható. E bulla szerint azonban az első években nem járult hozzá teológiai fakultás alapításához. A pécsi egyetem megerősítő pápai bullájának szövege csaknem megegyezik azzal a szöveggel, amit a három évvel korábban kiadott, a krakkói egyetemet megerősítő alapítólevélben olvashatunk (Avignon, 1364. szeptember 1.).

A pécsi egyetem megerősítő bullájában – egyebek között – a következők olvashatók: „... et quod legentes et studentes ibidem omnius privilegiis libertatibus et immunitatibus ... gaudeant ...”, továbbá „quod magistris et doctoribus, qui in huiusmodi legent studio, per regnum Ungariae pro tempore existentem in competentibus stipendiis provideatur”.² Néhány professzorának ismerjük a nevét is, így például XI. Gergely pápa egyik leveléből tudjuk, hogy Galvano da Bologna „in ipso Paduano et Quinqueecclesiensi studium legit laudabiliter et ordinare decretis”³ (1374. augusztus). Az új egyetem szervezésénél mintául a bolognai szolgálhatott, erre utal az egyetem első professzorának, Galvano de Bolognának személye is.

Ami a pécsi egyetem vonatkozásában az orvosképzést illeti, sajnos pozitívummal nem találkozunk. A pápai megerősítő bulla szövege elvileg ugyan lehetővé teszi orvosi fakultás felállítását, orvosi kar létesítéséről és megindulásáról azonban nincs adatunk, jóllehet Nagy Lajos király érdeklődése az orvostudomány és szeretete az orvosok iránt, jól ismert. A pécsi studium generale, a tulajdonképpeni egyetem, a XV. század elején megszűnt. Ami tovább folyt, az csak a

studium particulare, ahol az orvosi oktatás már elvileg nem lehetséges. Azonban a studium particulare sem hanyagolható el az orvosképzést illetően. Ahhoz ugyanis, hogy az egyetemi tanulmányokat valaki megkezdhesse, előbb abszolválnia kellett az általános műveltséget felölelő septem artes libereles studiumait. Artes-oktatás pedig nemcsak teljes studium generalén, de particularén, káptalani iskolákban is folyt.

Luxemburgi Zsigmond, a Német-római Birodalom császára és Magyarország királya uralkodása idején Buda lett a birodalom talán legjelentősebb kultúrközpontja. Ennek a nagy kulturális fellendülésnek egyik legfontosabb mozzanata hazai viszonylatban az óbudai egyetem létrehozása. Az óbudai egyetemet – amelyet kétségtelenül Zsigmond király alapított – 'Sigismundea'-nak hívták. A 'Diploma Inaugurale'-ban ez olvasható: „Sigismundo Imperatore et Rege Hungariae feliciter regnante, aluid studium generale Budae constitutum est ...”⁴. A pápai megerősítő bulla bizonyítja, hogy az alapítás 1395-ben történt, az alapítólevél az év október 6-án kelt. A megerősítést Zsigmond kérésére IX. Bonifác adta. Kancellárnak Lukács óbudai prépostot jelölte meg. 1410-ben ugyancsak Zsigmond kérésére XXIII. János (az ellenpápa) erősíti meg az óbudai egyetem privilégiumait. Ez a bulla expressis verbis szól az orvosi karról is. A vonatkozó szövegrész magyar fordításban így hangzik: „...megállapítjuk és rendeljük, hogy a nevezett Óbuda városában örök időkre egyetem álljon fenn a szent hittudomány, a kánoni és a polgári jog, az orvosi tudomány és a szabad művészetek karával, vagyis minden megengedett karral, továbbá, hogy azon egyetem tanárai mindazon kiváltságok és szabadságok részesei legyenek, melyeket a párizsi és bolognai, oxfordi és kölni egyetemeken a tudósoknak és magistereknek, különösen a hittudományi kar tanárainak az apostoli Szentszék, a római birodalom vagy bárki más adományozott”

Ulrich von Rychenthal, a kor krónikása arról tudósít, hogy 1415-ben a konstanzi zsinaton Zsigmond kíséretében részt vettek az óbudai egyetem tanárai. Ezek között volt: Diernach-Tyrnau Mátyás („Matheus de Diernach”) teológiai és valószínűleg – de nem bizonyítottan – medicinae doctor, valamint Kloststein Simon orvosdoktor. Utóbbi orvos voltahoz kétség nem fér. Rychenthal őt mint „Symon Clostein magister der Erczney”-t említi, majd ismét előfordul a doctores et magistri in medicinis között mint „Simo clostai”. Nyilvánvaló, hogy az óbudai egyetemen, annak megszűnéséig, orvosképzést is folytattak. 1448-ban Stock Miklós orvosdoktor és óbudai prépost az egyetem kancellárja. Az erről szóló levéltári okmány az utolsó írásos adatunk az óbudai egyetemről.

A középkor negyedik egyetemének alapítása Mátyás király nevéhez fűződik. Az általa alapított pozsonyi egyetem kezdeményezője a humanista Vitéz János. Mátyás király II. Pál pápához fordult azzal, hogy egy másik egyetemet alapítson. A pápa válasza a következőképpen szólt: „In regno Ungarie, licet amplo et fertili non viget aliquod studium generale”⁵ (1465). II. Pál

pápa Vitéz Jánoshoz és Janus Pannoniushoz intézett bullájában felhatalmazta az érseket, hogy az ország bármely városában, melyet a király e célra kijelöl, egyetemet hozzon létre minden fakultással. Megengedte, hogy az újonnan alapítandó egyetemet a bolognai egyetem mintájára szervezze, annak statutumait (alapszabályait) átvegye. Ez az oklevél Rómában kelt 1465. május 19-én.

A Mátyás király által alapított egyetem a jól ismert 'Academia Istropolitana' volt Pozsonyban, az ország akkori fővárosában. Nem kétséges, hogy ezen a studium generalén medicinát is oktattak. Az egyetem első kancellárja Vitéz János, aki 1467-ben már tanárokat küld esztergomi aulájából a pozsonyi egyetemre. Az egyetem ünnepélyes megnyitása 1467. július 20-án történt. Az egyetemi orvostudomány történetét illetően nagy fontosságú Vitéz János primásnak – Pozsony város tanácsához – Esztergomból, 1467. július 18-án írott levele. Ebben említi, hogy az új egyetemre küldi többek között tanárként Péter mester orvosdoktor: „Petrus doctor Artium et Medicinae preterea Magistrum doctorem arcium ut iam, Domino annuente in illa universitate, id, quod institutum est, executionis demandetur, incipiantque lectionem”⁶. Péter mester itt nyilván egymaga adta elő a teljes medicinát. Ez nem szól ellene az orvoskar teljes érvényű működésének, mert, mint ismeretes, még a XVI. században is nem egy német egyetemen (Wittenberg, Tübingen) egy-egy orvostanár egymaga képviselte a fakultást. A levélben említés tételik Martius Ilkus lengyel (Marcin Bylica z Olkusza – *A szerk.*) magister medicinae-ről is.

Az orvostudomány szempontjából természetesen nem hanyagolható el az a körülmény sem, hogy az Academia Istropolitanán a quadrivium tanára nem kisebb tudós volt, mint Regiomontanus.

Emlékeztetni szeretnék arra, hogy jelentős különbség van a medicinában az oktatóintézmények és az oktató és egyben tudományos grádust adó egyetemek között. Előbbiek olyan orvosi iskolák, amelyek azért alakultak a gyakorlat kényszere folytán, hogy mint kvázi magániskolák Európa-szerte, de különösen Magyarországon előkészítsék a hallgatókat a magasabb, többnyire külföldi egyetemeken végzendő tanulmányokra. Természetes és magától értetődő, hogy a tudományos grádust is adományozó intézmények a hierarchiában a magasabb és jelentősebb szerepet töltik be. Ezért nem jelentéktelen az a tény – mely igazolván a pozsonyi egyetem Európa-szerte elfogadott voltát –, hogy annak grádusát Bécsben is érvényesnek fogadták el. A bécsi egyetem anyakönyveiben 1470. évi bejegyzéssel a következő nevet találtam: „Michael Penckler baccalaureus medicinae de Posonio”. Őt a bécsi egyetem minden vizsga nélkül a 'Collegium Medicum' tagjává választotta.

Mátyás királynak a törökök felett aratott győzelme után az Academia Istropolitana 1475-ben átkerül Budára, a királyi udvar székhelyére. Budának a törökök általi újbóli megszállása az egyetem pusztulásához vezetett.

Másrészről a protestantizmus változtatta meg nem csekély mértékben az egyetemi életet Magyarországon. A budai egyetem professzorai protestánsok lettek és elhagyták Magyarországot. A tény, hogy teljes jogú egyetem működött Magyarországon egészen 1530-ig, bizonyítja Crokernek, a velencei angol követnek uralkodójához, VIII. Henrikhez írt levele, amelyben a következő olvasható: „Doubt not that all chr. universities, if handled will earntly conclude for the king. Think would be very expedient to obtain their assent in Italy, France, Almagne, Austria, Hungary and Scotland.”⁷ A budai egyetem megszűnése után több mint egy évszázad telt el, míg egy új egyetem alakult.

Mátyás halála után a közállapotok, majd a török megszállás eleve kizárták az egyetemi oktatás fenntartásának lehetőségét, de a méltatlan utódok sem fordítottak gondot a művelődésre s a felsőoktatásra. Erdélyben viszont a fejedelmek, bár szerényebb eszközökkel és kisebb mértékben, de folytatói voltak Mátyás kultúrpolitikájának. Mikor Erdély 1541-ben önállósult, Báthory István erdélyi fejedelem főiskolát alapított Kolozsvárott. Ez a többek által egyetemnek deklarált főiskola 1582-ben indult meg teológiai és filozófiai fakultással, orvosi kar nem volt. Folyt azonban az orvosi ismeretek bizonyos fokú oktatása a filozófiai fakultáson, a természettudományos diszciplínák között.

Bethlen művelődés-politikájának legfontosabb összetevői közé tartozott a szervezett peregrináció, valamint a székvárosi főiskola. Az előbbibe beleértendő természetesen az orvosjelöltek peregrinációja is. Ezt egyébként már a kortársak is így látták. Bethlen Gábor fejedelem bizonyosan a Ferdinánd feletti győzelem és a megkötött békében elért eredmények emlékeztére, Erdély művelődésének előmozdítására, 1621. évi ígéretének beváltásaképpen egy olyan törvényt alkotott, mely főiskola létesítésére irányult. Erre a Gyulafehérvárott felállított főiskolára 1622-ben már neves külföldi professzorokat hívott meg. Ezzel az Akadémiával együttműködő iskola egyik rectora, Ascanius Mihály orvosdoktor, I. Rákóczi György udvari orvosa volt, aki a külföldre készülő diákokat elemi orvosi ismeretekre oktatta.

Ha nem is tartozik szorosan az orvoscépzéshez az elemi orvosi ismeretek közlése, de az orvosjelöltek előképzése szempontjából bizonyára nem jelentéktelen ezeknek a kollégiumi orvostanároknak e téren végzett oktató és nem lebecsülendő irodalmi munkássága. Klasszikus képviselője ezeknek az orvostanároknak Kyr Pál, aki 1534–1559-ig Brassó város fizikusa és egyúttal a híres Honterus-féle brassói kollégiumban a filozófia tanára. Brassóban 1551-ben közzétett *'Sanitatis studium ad imitationem Aphorismorum compositum...'* című művét kifejezetten a diákság orvosi előképzése céljából írta. Egyébként ez az első orvosi munka, amit Erdélyben kinyomtattak. Ezek közé sorolhatjuk Páriz Pápai Ferenc orvosdoktor is, a nagyenyedi Bethlen-kollégiumban a görög nyelv tanárát, számos orvosi mű szerzőjét, aki 35 esztendei tanári működése alatt a klasszikus filológia mellett rendszeresen adott elő élettant és higiéniát is.

Tanítványai közül éppen előadásai hatására számosan lettek orvosok. Hunyady Ferenc, igen neves erdélyi orvos, a kolozsvári kollégium tanára, és bár nevét történelmi munkái, valamint versei tették ismertté az irodalomban, a természettudományos és elemi orvosi oktatást sem hanyagolta el. Ugyanezt mondhatjuk Friedrich von Monau brassói fizikusról, aki 1635-ben a brassói evangélikus kollégium tanára. A kollégiumi ifjúságot természettudományos szellemben nevelő, az élettanra oktató tanár volt Laskai Csókás Péter.

Míg a viszonylag független Erdélyben kibontakozhatott az orvosképzés csírája, addig a török által megszállt Magyarországon még erről sem lehetett szó. Valamiféle felsőoktatás csupán a megmaradt királyi Magyarországon jöhetett volna számításba. Ez azonban elszegényedett, a külföld vonzása viszont nagy volt. Így lett a XVII–XVIII. század magyar orvosképzésének színhelye a külföld.

Érdekes azonban elgondolkodni, voltak-e közös indítékok, netán közös módszerbeli, formabeli eljárások, melyek a magyar orvosok kivándorlásához, külföldön való tanulmányaikhoz, illetve külföldi működésükhöz vezettek. Itt két fogalommal találkozunk a magyar orvostörténelemben: peregrinációval és emigrációval, melyek mind a késő középkorban, mind a reneszánsz idején, különösen a reformáció utáni időszakban a magyar orvosi életnek csaknem szerves részeként jelennek meg. Az is megállapítható, hogy a kivándorlásnak első és legfontosabb célja a tudás megszerzése volt, s ezen túlmenően másik célja – gyakran – a tudás továbbadása. A külföldön letelepedetteknél pedig nemritkán az orvosi funkció mellett (udvari orvos, egyetemi tanár) olyan tevékenység ellátása, ami túlnyúlt orvosi működésükön: diplomáciai, politikai feladat avagy egyházi méltóság. Orvosi hivatásukat azonban soha nem adták fel.

A nagyszombati orvosi fakultás felállításáig a magyar orvosképzés számára eleve csak két lehetőség kínálkozott; az egyik: külföldi egyetemek látogatása, a másik lehetőség: ezzel nem egyenértékű, inkább csak előtanulmányszámba menő hazai orvosi magániskolák elvégzése. Az utóbbi tanulmányokat többnyire valami külföldi egyetem studiuma egészítette ki, hiszen diplomaszerezésre csak így volt mód. A tanulni vágyó orvosjelöltek Itália, Franciaország, Anglia, a reformáció után Németország, Hollandia, Svájc egyetemeit látogatták. Így tehettek szert a kor színvonalán álló tudásra, és szerezhettek Európa-szerte érvényes diplomát.

Kézenfekvőbbnek tűnik, hogyha már az országon kívül kellett diplomát megszerezni, úgy ez a Habsburg Birodalmon belül a nagy hagyományokkal rendelkező bécsi egyetemen történjék. A középkorban, a késő középkorban erre is van adat; a reformáció után azonban csak a katolikus diákok részére nyílt erre lehetőség, mivel a protestánsok a licentiatusi fokozatig juthattak csak el. - Minthogy II. Ferdinánd utasítására az egyetemi 'Constitutio' egy olyan feltételt tartalmazott, mely szerint senki sem bocsátható promotióra, aki nem ismeri el a conceptio immaculatá-t, a szeplőtlen

fogantatást, illetve annak nyilvános védelmére (eskü) nem hajlandó. Ez később a nagyszombati egyetem statutumába is bekerült.

A vallási türelmetlenség a protestáns tanulókat távol tartotta a bécsi egyetemtől, ahol még a XVIII. század második felében sem avattak doktorra protestánst. Csak amikor van Swietennek, akinek hollandiai egyetemről kellett eljönnie katolikus volta miatt, sikerült mértékadó osztrák körök előítéletét eloszlatni, akkor váltak – legalábbis részben – kedvezőbbé a viszonyok.

A peregrináló diákok egy része a jobb körülmények, a nagyobb tudományos karrier vagy egyéb okok miatt tanulmányaik befejezésének színhelyén maradván, a peregrinusból emigráns lett. Hangsúlyozni kell, hogy az emigráns, aki végül is szabadon választott, ha nem is mindig hazát, de mindenképpen más működési helyet, nem tévesztendő össze az exulenssel, kiutasítottal, aki távolról sem szabad elhatározásából hagyta el az országát. A peregrináció kezdete a magyar diákok esetében a késő középkorra vezethető vissza. Folytatódik a reneszánsz idején, különösen a reformáció után, s még a XVIII–XIX. században is nyomon követhető.

Nem lehet véletlen, hogy az első egyetemi diákokkal abban a Párizsban találkozunk, amely a „késő középkor reneszánszát” képviseli, mert a XII–XIII. században történt az első eredményes kísérlet arra, hogy a görög–arab kultúra a medicina szellemi felfrissülését hozza.

Miközben a késő középkor tudománya, kultúrája a görög–arab kultúrában keresi a szellemi megújodást, s megalkotja mindazt, ami a Nyugat szellemi karakterisztikumává és erősségévé válik – a világos érvelést, a tudományos pontosságot; ugyanebben az időszakban Párizsban a szerzetesi spiritualizmus meghirdeti a Kelet miszticizmusához való visszatérés programját is. A meditatív-kontemplatív irányzat azonban nem gátja a medicina fejlődésének, a szerzetesek magánybavonulása is az új iskolák útját egyengeti. Ez az orvosi szemlélet, amit a hazánkban működő külföldi, illetve hazatért magyar orvosok is képviselnek.

Ösztöndíjak mellett egyéb pénzügyi előnyök tették könnyebbé a magyar tanulók helyzetét egyes külföldi egyetemeken. Így pl. Utrechtben a magyar (és kizárólag csak magyar!) hallgatók beíratási díját éppúgy elengedték, mint a groningeni vagy bázeli egyetemen, ahol az anyakönyvben nem egy magyar neve mellett a következő bejegyzés olvasható: „gratis inscriptus est, quia Hungarus”.⁸ A külföldi tanulást segítették elő a protestáns főurak stipendiumai, ösztöndíjai is.

A hazai univerzitás teljes, tehát orvoskarral is kiegészített kialakulása előtt gyakran megtörtént, hogy az orvosjelölt studiumainak megkezdésére egyik vagy másik ismert, nagy kapacitású és jó elméleti felkészültségéről is híres orvos tanítványa lett. Ez esetben, vagy valóban csak a tanulmányok megkezdéséről s studiumokba való bevezetéséről volt szó, hogy az orvosjelölt ne teljesen készületlenül kezdje meg egyetemi tanulmányait, vagy pedig csaknem teljes elméleti és gyakorlati orvosi tanulmányokat végzett a tanítvány. Utóbbi esetben a külföldi

tanulmányút ideje lényegesen megrövidült, hiszen ekkor a cél a tanulmányok kiegészítése, az ismeretek kibővítése s főként a diploma, a tudományos grádus megszerzése volt. Ez a tanulási forma egyébként külföldön sem volt szokatlan. Orvosi magániskolákat tartott fenn a nagyhírű felvidéki orvosdoktor és református lelkész, Görgey Pál, akinek orvosi magániskolája 1670-ig működött az Ung megyei Kapos községben.

Talán a legnevesebb ilyen jellegű iskola Fischer Dánielé. A nagy irodalmi munkásságáról híres és széles körű praxist folytató felvidéki orvos késmárki magániskoláját számos orvosjelölt látogatta. A mellette tanuló Gömöri Dávid már két év után megkapta a jénai orvosdoktori diplomát.

A XVIII. század másik híres magániskoláját Moller Károly Ottó tartotta fenn Besztercebányán. Ez a híressé vált Academia Molleriana többek között olyan, később nagyhírűvé vált orvosok tanulmányait indította el, mint Madai Dávid Sámuel, Perlitz János Dániel stb. Tanítványai számára írta *'Succincta morbus curandi methodus suus auditoribus in domesticis scholis dictata'*⁹ című művét.

Orvosi fakultással rendelkező országokban is jelentős szerepe volt az orvostudományban a magániskoláknak. Mióta Boerhaave az elméleti oktatásnak a klinikai gyakorlattal való kiegészítését az orvostudomány gerincévé tette, a kórházakon, illetve klinikákon túlmenően a mindennapi gyakorló orvosi munka segítette elő a klinikai tanulmányok kiegészítését és – a XVIII. században – a magániskolák virágzását. Főként neves klinikusok magángyakorlatát látogatták hallgatóik, és részt vettek mesterük magánpraxisának vizitjein. De ezt megelőzően sem tartozott ez a kiképzési mód a ritkaságok közé, hiszen már Paracelsus említi, hogy számos tanítványa között két értelmes magyar is volt: „...von Pannonia seyen zween wohlgerathen...”. Eperjesen a XVII. század második felében Weber János orvos és gyógyszerész volt a városbíró. Egykorú feljegyzések szerint saját költségén orvosgyógyszerészeti iskolát tartott fenn Eperjesen. A felvidékihez hasonlóan Erdélyben is több orvosi magániskolával találkozunk. Bologna egyenesen „egy sajátosan erdélyi jelenségnek” nevezi a magánúton folytatott orvosi tanulmányokat. A magániskolát fenntartó orvosok között találjuk Páriz Pápai Ferencet; később Kölesérinek is voltak növendékei.

A magániskolák azonban bármilyen jók is voltak, nem pótolhatták az egyetemi orvostudományt. A középkori egyetemek megszűnése után több kísérlet történt az orvosi kar felállítására. Ha Pázmány elvileg nem is zárkózott el egy orvosi fakultás felállításának gondolatától, semmi erre irányuló különös törekvést nem mutatott. Mikor azonban a jogi és orvosi kar létesítése elméletileg szóba került, Mutio Vitelleschi, a jezsuita rend római generálisa 1635. szeptember 1-jén kelt levelében a következőket írta Pázmánynak: „Barberini bíboros (Francesco Barberini, VIII. Orbán pápa államtitkára és unokaöccse) jól tudja, hogy Magyarországon a jogi és orvosi hivatásra nem

minősítenek, ám ennek különösebb szüksége nem is látszik fennforogni, mert hiszen számos akadémia hagyott már jóvá és nyert megerősítést, amelyben sem jogi, sem orvostudományi doktorok nem graduáltattak”. Meglepő egyébként, hogy egy ideig a nagyszombati egyetem alapításához a pápa éppen a két világi kar – a jogi és orvosi – hiánya miatt nem adta beleegyezését. Pázmány egyik, az alapítás tervébe beavatott paptársa, később az egyetem rectora, Dobronoki páter számol be erről naplójában.

Az orvosi kar felállításának szükségességét Kollonich Lipót érsek viszont elismerte, sőt szükségesnek látta. Erre utal 1689-ben írt 'Einrichtungswerk' című javaslata, melyben teljes, tehát orvosi fakultással is rendelkező egyetem felállítása mellett szól, azt remélve, hogy így Magyarország kellő számú képzett orvoshoz jut.

Az orvosi kar felállítását megelőzően a legjelentékenyebb tervezet Perlitz János Dánieltől származik. Perlitz, akkor Nógrád megye főorvosa, 1751-ben Mária Teréziához tervezetet nyújtott be, melyben orvosi egyetem, tudományos akadémia és országos könyvtár szervezésére tett javaslatot. Az első nyilvános akadémiai jellegű orvostképző iskola Magyarországon az 1769-ben Egerben létesített „püspöki orvosi iskola”, melyet az egri irgalmas rendi kórházzal kapcsolatban gróf Esterházy Károly egri püspök állított fel az Egerben 1740 óta működő jogi iskola kiegészítéseképpen. A 'Schola Medicinalis' szervezője és vezetője Markhot Ferenc, Szolnok és Heves vármegyék főorvosa.

Az egri Schola Medicinalisban a bolognai egyetemen végzett Markhot doctor, aki az irgalmas rendi kórház főorvosa volt, tíz hallgatót oktatott, a kor szokásának megfelelően meghatározott, előre kijelölt tankönyvekből. Az előadások és gyakorlatok színhelye az irgalmas rendiek kórháza volt, ahol valóban minden lehetőség megvolt a gyakorlati képzéshez. Nem vitás, hogy az iskola kezdetben legfelsőbb, tehát legalábbis helytartótanácsai engedéllyel működött.

Nem ismeretes, hogy az engedélyt mikor vonták vissza. Valószínű azonban, hogy ez összefüggésben van a nagyszombati karon az oktatás megindulásával. Az egyetemi orvosi fakultás felállításával az egri orvosi iskola elsorvadt és 1774-ben megszűnt. Bizonyos, hogy az egri Schola Medicinalis jelentős állomás a magyar orvostképzés történetében, ha fennállásának rövid ideje és az itt tanult hallgatók csekély száma miatt, jelentőségét nem is szabad túlbecsülni.

Mint ismeretes a kezdetben egységes medicina két alapszciplinája, a belorvoslás és a sebészet Galénosz korában kezd szétválni. Ez a mindkét ág számára kedvezőtlen folyamat az arab befolyás növekedésével fokozódik. Maximumát a XII–XIII. században éri el. Az egyház kijelentése: „ecclesia abhorret a sanguine” (az egyház irtózik a vértől) teljessé teszi a szakadást. A seborvoslás századokon át külön úton járva, a sebészek képzése érthetően teljesen eltérő az orvostképzéstől. Jóllehet a sebészi manuális munkát az egyház tiltó rendelkezései miatt a XIII.

században a klerikusoktól legalábbis részben már a laikusok vették át, és azt iparszerűen üzték, a céhekbe való felvétel hosszú ideig akadályokba ütközött.

A céhrendszer a XIII. században alakult ki, ettől kezdve a városok iparúzó lakosainak kötelezően valamely céhhez kellett tartozniuk. A sebészek foglalkozását azonban kezdetben oly mértékben lealacsonyítónak tartották, hogy chirurgusokat a céhekbe nem vettek fel. Ausztriában és az örökös tartományokban I. Lipót 1689-ben királyi paranccsal kötelezte felvételükre a céheket. Hazánkban a sebészcéhek már a XVI. században megalakultak. Az esztergomi sebészek 1597-ben kelt céhlevele részletesen közli a céhszabályokat, kitérve a tanulmányi rendre is. Erdélyben a sebészcéhek a XVII. század elején alakulnak. Bethlen Gábor 1628. évi okirata említi a sebészborbélymesterek céhét.

A sebész tanulmányi útja a következő volt: ha a gyakorlati sebészetet négyévi inaskodás alatt elsajátította, ünnepélyes körülmények között avatták legénnyé, felszabadították. A vizsgán részt vettek a doktorok, ha ilyenek a városban voltak, a sebészmesterek, néhány kirendelt mester más céhek képviselőiben és két tanácsstag. Áttekintve a vizsgaanyagot meg kell állapítani, hogy az elméleti képzés színvonala alacsony volt. A céhek kiképzési, illetve vizsgáztatási jogát – a nívóemelés érdekében – 1756-ban korlátozták. Ettől kezdve ugyanis a mestervizsgát a megyei fizikus előtt kellett letenni. A sebészvizsga tárgyát és formáját illetően a helytartótanács 1760. augusztus 14-én kelt rendelete intézkedik. A régi, csak a céhek által szabályozott vizsgával szemben, ahol még a „remekkészítés” dominál, itt lényeges anatómiai és patológiai ismeretek számonkéréséről van szó. A debreceni sebészcéh feltehetően Weszprémi által összeállított, 1761 augusztusából datált, már a fenti rendelet szellemét tükröző vizsgaanyaga megtalálható a debreceni kollégiumi könyvtárban őrzött kéziratban. Ez a magyar nyelven írott kézirat kitűnő képet ad arról, hogy a XVIII. században milyen fokú és jellegű tudást kívántak meg egy magyar sebészorvostól.

Tovább emelkedett a sebészképzés színvonala, amikor a legényavatás is csak tisztiorvos előtt letett vizsga alapján, de formájában még céhen belül történhetett. Az egyetem orvosi karának megnyitása után az ott megindult seborvosi tanfolyam vette át a sebészek képzését. 1777-ben a 'Generale Normativum in Re Sanitatis' előírja, hogy sebészeti gyakorlatot csak az folytathat, aki az egyetemen tett vizsgát.

Ami magát az orvoslást, a gyógyító eljárásokat illeti, azok a középkori Magyarországon az akkori európai színvonalat jelentették. Példa erre többek között Albich Zsigmond (Sigismundus Albicus), Bartholomaeus Squarcialupis de Plumbino, Dabi Mihály és még sok más magyar vagy Magyarországon működött orvos munkásságát tükröző kéziratok, főként pestisíratok, a salernói regimeneket követő praktikus orvosi tanácsokat nyújtó írárok, botanikai, balneológiai ismertetések és végül antidotáriumok.

Ezeknek a kéziratoknak, illetve Albicus esetében ősnymtatványoknak olvasása arról győző meg, hogy a késő középkori Magyarország medicinája tökéletesen megfelelt annak az általános, magas műveltségnek, amit Zsigmond, majd Mátyás udvarában oly nagyra becsültek.

A hazai sebészek munkássága sem tért el az európai átlagtól. Legkorábbi adataink a torzított „cirolicus” néven említik őket. Már a 'Budai Jogkönyv' is tartalmazott rájuk vonatkozó rendelkezést. A klasszikusan képzett orvosok száma akkoriban igen csekély volt, így nem becsülhető le azoknak a népi orvoslóknak a szerepe, akik ugyancsak Európa-szerte igyekeztek tapasztalattal és ráolvasással egyaránt segíteni a szegény, beteg embert, s akik mellett szép számmal járták az országot a kuruzslók, kőmetszők, hályogkovácsok.

Reneszánsz kori orvosi művelődésünknek is középpontja Mátyás király budai udvara, mely sok magyar és külföldi, főként olasz találkozóhelye. Nevezetes könyvtárában fontos orvosi művek is találhatóak. Jellemző a korra a külföldről hazánkba irányuló élénk orvosjárás, beleértve néhány sebészt is. Mátyás király 1469-ben Frigyes brandenburgi örgróf sebészét hozatja pozsonyi udvarába. Báthory István erdélyi vajda pedig 1503-ban a Velencei Köztársaságból kér és kap egy jó orvost. Alsó-Ausztriából jött Mátyás Riederer János nevű ügyes kezű sebésze, kinek Bécsújhelyt 1489-ben jutalmul házat adományozott. Budai udvarában találjuk többek között Francesco Fontana doctort, a sebészetet is művelő Francesco da Bressát. A király mindkettőt diplomáciai feladatokkal is megbízta. Beatrix királyné nővérének ajánlatára kerül Budára Baptista Conano doctor, mellette Johannes de Leonibus és Julius Amelius orvosok.

A királyi példát követve a főúri udvarokban is találkozunk külföldi, főként olasz orvosokkal. Váradi Péter kalocsai érsek 1492-ben Branche nevű orvosát küldi Kinizsi Pálhoz. Antonio Gazio, a neves humanista orvos Thurzó Gábor udvarában él egy ideig. A Magyarországon működött olasz orvosok legkimagaslóbb alakja Giovanni Manardo (1465–1536), aki mint II. Ulászló és II. Lajos orvosa öt évet töltött hazánkban, leginkább Budán. 'Epistolae medicinalis' című közismert munkájában nagyon sok a magyar vonatkozású levél. Hogy a királyi udvarban sok idegen származású, külföldi orvost találunk – II. Lajos orvosa pl. a nagy tudású német Wirth György doctor –, nem azt jelenti, hogy az egyetemet végzett magyar orvosok tudása alacsonyabb lett volna, csupán számuk volt jóval kevesebb. Orvosaink tudásának elismerését jelzi, hogy a bolognai egyetemnek a XV. században három magyar orvosprofesszora is van: Paulus Hungarus, Giovanni d'Ungheria, Dionisio d'Ungheria. Peremartoni Mihály pedig 1505-től 1508-ig a bécsi egyetem rectora, s a nevek még sorolhatók volnának.

Az elmélyült orvosi tudás, a széles általános műveltség azonban e korban sem jelentette – mint ahogy ma sem – a tisztán természettudományos gondolkodást. Ha a korszak legnagyobb asztronómusa, a világképet megváltoztató orvos, Kopernikusz hitt az asztrológiában – márpedig hitt –, miért lettek volna e periódus tudósai csak racionalisták. Az egzakt astronomia és az

astrologia medica ekkor még jól megfértek egymás mellett. 1495-ben jelent meg az a magyar vonatkozásokat tartalmazó ősnymtatvány, melyet Johannes Muntz württembergi orvos írt: 'Tabula minutiorum super meridiano Budensi'.¹⁰ Ebben a havonkénti érvágások alkalmas és alkalmatlan napjait írja le a budai délkörhöz viszonyítva.

A XV. században már nemcsak a királyi székhelyeken találkozunk orvosokkal. Egyik-másik nagyobb városunk fizetett orvost, fizikust alkalmaz, akinek a higiénés rendelkezések betartásának ellenőrzése mellett a szegény betegek gyógykezelése is feladata. Nagyszeben város András nevű orvosa 1505-ban évi 75 ft-ot kap a várostól. Ez természetesen csak magángyakorlatának kiegészítéséül szolgált, jöllehet akkoriban nem kis pénz volt.

A mohácsi vészt követően a megszállt területek orvos nélkül maradtak. Erdély, valamint a Dunántúl és a Felvidék néhány városa, illetve főúri udvartartása volt annak a kisszámú, de tudós orvosnak – legalábbis részben – működési területe, akik a magyarországi medicinát változatlanul európai szinten tartották.

Utazásaik, melyeket bízvást nevezhetünk tanulmányutaknak is, kiterjedt levelezésük biztosította állandó kapcsolatukat Európa tudományos központjaival. Kolozsvárott született 1539-ben az a Jordán Tamás, aki alapműveltségét Erdélyben szerezve, tanulmányait francia és olasz egyetemeken folytatva, mint tábori orvos a febris castrensis (hagymáz) legjobb megfigyelője, morvaországi tartományi főorvosként pedig a morbus Brunogallicus (a szifilisz különleges formája) kitűnő leírója volt (1570).

Nem kis szerepet töltött be Erdély közéletében Báthory István udvari orvosa, a piemonti származású Blandrata György. Magyarország nyugati része 1526-ban a Habsburg-ház révén Bécs befolyása alá került. Így mindazon rendelkezések, melyek az orvosokra, illetve az orvosi gyakorlat folytatására vonatkoztak, többé-kevésbé hazánkban is érvényesek lettek. Különösen igaz ez Pozsony városát illetően, melynek statutumai egyértelműen rögzítik az orvosi működés feltételeit, az orvosok jogait és kötelességeit a XVI–XVII. században. Ebben a városban különösen nagy tekintélynek örvendtek az orvosok, amit az is bizonyított, hogy Paracelsust Pozsonyban való időzése alkalmával – az 1537. év Szt. Mihály-napja előtt pénteken – a városi tanács megvendégelte.

¹ „pap ne gyakorolja a sebészet ama részét, mely égetést vagy metszést tesz szükségessé”

² „... hogy ott az előadók és a tanulók valamennyi előjogot és szabadságot élvezhessék” – továbbá „... hogy (az egyetem) magisterei és doctorai, akik ott előadnak mindezen kedvezményekben részesülhessenek, melyek ez idő szerint a magyar királyságban léteznek”

³ „a jogot Paduában és Pécsen egyaránt dicséretesen, az (előírt) rend szerint adja elő”

⁴ „Zsigmond császár és Magyarország szerencsésen uralkodó királya Budán egyetemet alapított”

⁵ „a magyar királyságban virágzó egyetemen kívül másakra nincs szükség”

⁶ „Petrus a szabad művészetek és az orvostan doctora, a szabad művészetek más azon az egyetemen már évek óta tanító magisterei mellett, ahogy azt elrendelték és a gyakorlat megköveteli, megkezdte előadásait.”

⁷ „Nem kétséges, hogy valamennyi egyetem, melyet helyesen irányítanak, követi a király utasításait. Úgy vélem, helyes tudni, hogy ezzel egyetértenek Olaszországban, Franciaországban, Németországban, Angliában, Magyarországon és Skóciában” (a hivatkozott királyi utasítás valamennyi kar működtetését rendeli el)

⁸ „ingyen iratkozott be, mert magyar”

⁹ „A betegségek gyógyítási módjának rövid összefoglalása, melyet magániskolai hallgatói számára írt”

¹⁰ „A budai délkör érvágási tabellái” (a csillag állásának megfelelő érvágási helyek a testen)